

1.2.3 Sazba daně

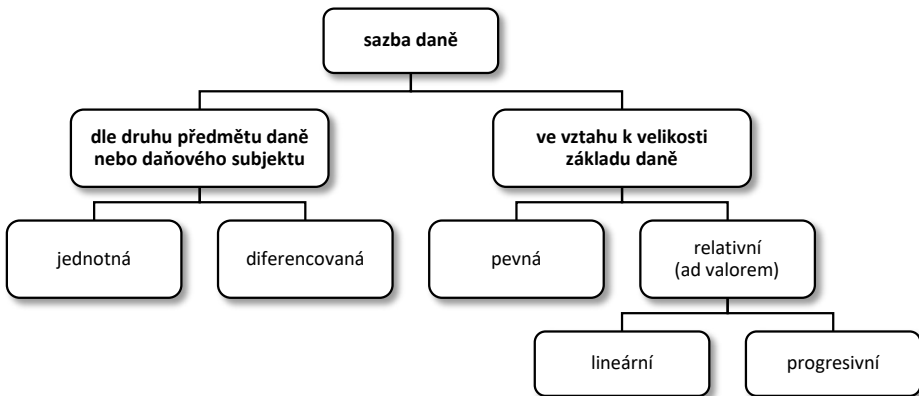
Stanovení daně se rozhodně neobejde bez dvou konstrukčních prvků – základu daně a sazby daně.

Sazba daně je algoritmus, prostřednictvím kterého se ze základu daně (sníženého o odpočty) stanoví základní částka daně.

I když **sazba daně** obecně může mít podobu v podstatě jakéhokoliv výpočtového algoritmu, obvykle se používá několik typů sazeb. Z praktického hlediska dělíme sazby daně podle dvou nezávislých kritérií, která nám společně vymezují typ sazby.

Sazba daně

Schéma 1.2 Druhy sazeb daně

Jednotná sazba daně je taková, která je stejná pro všechny typy a druhy předmětu daně daně nezávisle na jeho kvalitě či na typu daňového subjektu. Jednotnou sazbu daně má daň z elektřiny.

Jednotná sazba

Výše **diferencované sazby daně** se liší podle druhu předmětu daně, resp. jeho kvality. Např. sazba daně z přidané hodnoty na většinu zboží a služeb činí 21 %, pro vybrané 12 % (potraviny, léky). Sazba daně může však být diferencovaná nejen podle kvality předmětu daně, ale i podle daňového subjektu. To platí například pro daň z příjmů právnických osob, u které se nižší sazba týká např. penzijních společností nebo základních investičních fondů.

Diferencovaná sazba

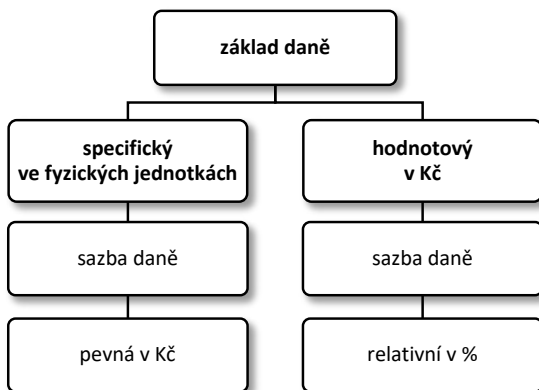
Pevná sazba daně je taková, která je vztažena k fyzikální jednotce základu daně. To předpokládá, že základ daně je specifický. Např. sazba daně na 1 m² zastavěné plochy nebo na 1 kus cigarety apod.

Pevná sazba

Protože daň musí být vždy stanovena v peněžních jednotkách, ve kterých je také splatná, platí jednoduchá poučka: V peněžních jednotkách musí být vyjádřen buď základ daně, nebo její sazba. Je-li základ daně v peněžních jednotkách, pak sazba daně je relativní (zpravidla vyjádřená v procentech), když je základ daně ve

fyzických jednotkách, používá se pevná sazba daně vyjádřená v peněžních jednotkách. Vztah typu základu daně a sazby daně je vyjádřen v následujícím schématu:

Schéma 1.3 Vztah typu základu daně a sazby daně

Relativní sazbu daně užíváme tam, kde je hodnotový základ daně. Může být lineární (proporcionální) k základu daně nebo může mít podobu progresivní daňové sazby. Relativní sazba daně je obvyklá u běžných daní, setkáme se s ní ale i u daní kapitálových.

Lineární
sazba

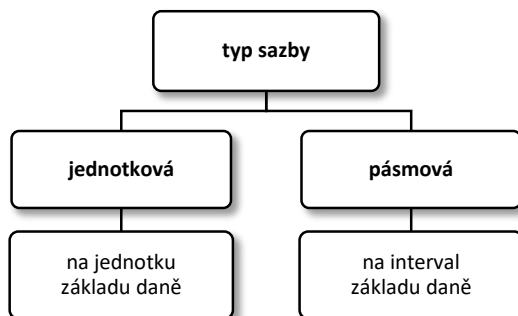
Lineární sazba daně je taková, kdy daň roste s růstem základu ve stejném poměru. Je obvykle stanovena jako určené procento ze základu daně, které se nemění s velikostí základu daně. Výhodou lineární sazby je mimo jiné jednoduchost výpočtu daně.

Progresivní
sazba

Progresivní sazba daně může mít podobu výpočtového algoritmu, který zajistí plynulé zvyšování míry zdanění pro každý přírůstek základu daně, v praxi se častěji používají tzv. **pásmové sazby**, které jsou konstrukčně jednodušší, a tedy i pro poplatníka srozumitelnější.

Sazby daně můžeme rovněž rozlišovat po jejich technické (konstrukční) stránce s tím, že typ sazby má značný vliv na dopad daně.

Schéma 1.4 Konstrukčně technický typ sazby

U **jednotkové sazby** daň roste stejně rychle jako základ daně. Typickým zástupcem jednotkové sazby je relativní lineární sazba daně. Výpočet daně jejím prostřednictvím lze ukázat na jednoduchém příkladu i na grafu.

PŘÍKLAD 1.1

Určete velikost daně, víte-li, že lineární jednotná sazba daně činí 20 % a základ daně je:

- 10 000 Kč,
- 280 000 Kč.

ŘEŠENÍ:

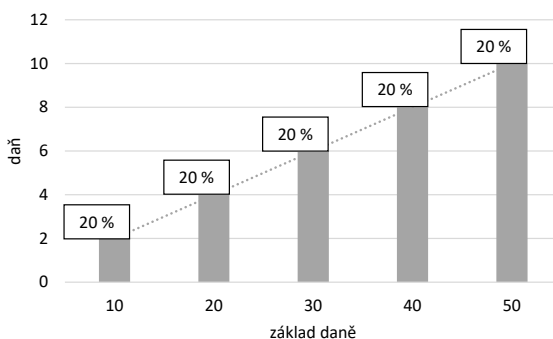
a) $10\,000 \times 0,2 = 2\,000$ Kč

b) $280\,000 \times 0,2 = 56\,000$ Kč

Z 10 000 Kč činí daň 2 000 Kč a z 280 000 Kč potom 56 000 Kč.

Průběh lineární sazby daně lze naznačit na následujícím grafu, na kterém vidíte poměr daně a základu daně, který je stále stejný. Tento poměr se nazývá průměrnou sazbou daně a v grafu je uveden v procentech v rámečcích.

Graf 1.1 Lineární sazba daně

Dopad pásmové sazby je složitější a není u ní zachována stejná průměrná sazba pro různé základy daně. O průměrné sazbě daně se více dozvíte o několik stran později. Teď se budeme věnovat pásmové sazbě.

Pásmová sazba je zpravidla pro daňový subjekt výpočtově komfortnější, prostě se jejím prostřednictvím daň snadněji spočítá, ale zabraňuje tomu, aby pro všechny výše základu daně byla zachována stejná průměrná sazba daně. Daň se prostě vyvíjí nespojitě.

Pásmová sazba se velmi často používá u relativní progresivní sazby daně. Progresivní sazba daně má zpravidla výrazné redistribuční účinky. Říká se o ní, že nejlépe vyhovuje požadavku na daňovou spravedlnost z hlediska platební schopnosti, protože bohatší je schopen se stejnou újmou postrádat větší díl než chudší. Použití pásmové sazby je mnohem jednodušší než sazba jako vzorec vytvářející spojitou

progresi tak, aby pro každý vyšší základ daně byla daň právě poměrně vyšší, a to jednotku základu daně po jednotce.

Základ daně se u pásmové sazby rozdělí do několika pásem podle jeho velikosti a pro každé pásmo se stanoví jiná úroveň sazby, čím vyšší pásmo, tím vyšší sazba. **Daňové pásmo** je interval základu daně, ve kterém základ daně podléhá jedné úrovni progresivní sazby daně. V následující tabulce jsou tři pásma základu daně s přiřazenými úrovněmi sazby.

Tabulka 1.1 Příklad progresivní sazby daně

základ daně	sazba daně
do 10 000 Kč	10 %
do 30 000 Kč	20 %
nad 30 000 Kč	30 %

Pokud bychom pro celý základ daně, tj. pro každou jednotku základu daně, použili úroveň sazby daně příslušející daňovému pásmu, mohlo by se stát, že se zvýšením základu daně by absolutně poklesl disponibilní příjem.¹ Tento typ konstrukce sazby se nazývá **stupňovitou progresí**. Pro ilustraci použijeme příklad progresivní sazby daně z předešlé tabulky. Budeme předpokládat, že základem daně je běžný příjem poplatníka.

PŘÍKLAD 1.2

Jak se změní disponibilní příjem poplatníka, vzroste-li jeho běžný příjem z 10 000 Kč na 11 000 Kč při použití stupňovité progresie?

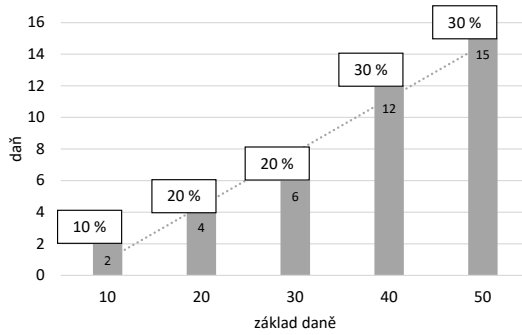
ŘEŠENÍ:

Běžný příjem	10 000 Kč
Daň ($10\,000 \times 0,1$)	1 000 Kč
Disponibilní příjem	9 000 Kč
Běžný příjem	11 000 Kč
Daň ($11\,000 \times 0,2$)	2 200 Kč
Disponibilní příjem	8 800 Kč

Disponibilní příjem poplatníka klesne o 200 Kč.

Stupňovitou progresi lze opět naznačit na grafu. V rámečcích jsou zase uvedeny průměrné sazby pro příslušnou výši základu daně. Všimněte si prosím, že i tentokrát sazba nominální (stanovená zákonem) je totožná se sazbou průměrnou.

¹ Toto tvrzení si můžeme dovolit, protože, ať je základem daně cokoliv, daň koneckonců omezuje disponibilní příjem poplatníka.

Graf 1.2 Stupňovitá progresse

Stupňovitá progresivní sazba by výrazně odrazovala v určitých intervalech velikosti základu daně poplatníka od zvyšování základu daně a tím i od jeho další ekonomické aktivity. Proto se s ní v praxi nesetkáváme. Používáme zpravidla **tzv. klouzavou progresi**, při které se základ daně příslušné velikosti postupně zdáňuje jednotlivými úrovněmi sazby daně, kterými základ daně prochází.

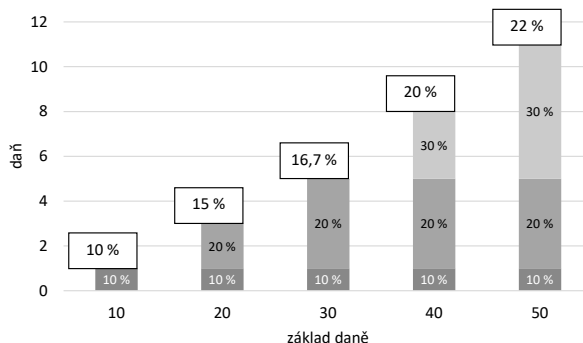
PŘÍKLAD 1.3

Jak se změní disponibilní příjem poplatníka, vzroste-li jeho běžný příjem z 10 000 Kč na 11 000 Kč při použití klouzavé progresse daně?

ŘEŠENÍ:

Běžný příjem ..... 11 000 Kč
 Daň ..... $[(10\,000 \times 0,1) + (1\,000 \times 0,2)] = 1\,200$ Kč
 Disponibilní příjem ..... 9 800 Kč
 S použitím výsledku předešlého příkladu můžeme uvést, že disponibilní příjem poplatníka vzroste o 800 Kč. Nejdůležitější však je, že poplatník absolutně „nedoplatil“ na zvýšení příjmu.

Konečně i průběh daně v případě klouzavé progresse lze znázornit graficky.

Graf 1.3 Klouzavá progresse

Disponibilní příjem sice roste relativně pomaleji a daň relativně rychleji než základ daně, ale k absolutnímu snížení disponibilního příjmu nemůže dojít. Zase jsou v rámečcích uvedeny průměrné sazby daně, které se tentokrát se zvyšujícím se základem zvyšují, ale ne ve skocích, nýbrž spojitě, tedy neustále plíživě rostou.

Pro jednoduchost výpočtu se v daňových zákonech sazba daně často formuluje tak, že se skládá v druhém a dalším pásmu základu daně z absolutní částky daně, která odpovídá velikosti daně ze základu daně rovnému dolní hranici pásma, a z relativní úrovně sazby daně pro tu část základu daně, která přesahuje dolní hranici daného pásma.¹

V našem příkladu bude zápis sazby daně vypadat například takto:

Tabulka 1.2 Příklad zápisu klouzavé progresivní sazby daně

základ daně	sazba daně
do 10 000 Kč	10 %
nad 10 000 do 30 000 Kč	1 000 Kč + 20 % ze základu daně přesahujícího 10 000 Kč
nad 30 000 Kč	5 000 Kč + 30 % ze základu daně přesahujícího 30 000 Kč

Snížení
a zvýšení
sazby daně

Vraťme se k tomu, že sazba daně je algoritmus, výpočtový vzorec. Proto definované základní sazby mohou být konstrukčně doplňovány dalšími prvky výpočtového vzorce, používá se **snížení** nebo **zvýšení sazby daně**, která se mohou do vzorce i postupně nabalovat. Častěji se složitější výpočtové vzorce používají u daní s pevnými sazbami daně. Zejména zvýšení sazby může zohledňovat další vlastnosti typu předmětu daně, např. počet nadzemních podlaží u zdanitelných staveb. Prostřednictvím snížení a zvýšení sazby daně lze rovněž akcentovat např. stimulační funkci daně.

Zvýšení (ale i snížení) sazby může být **relativní** nebo **absolutní**.

U daně ze staveb (a jednotek) se používá absolutní zvýšení základní sazby daně u staveb s vyšším počtem nadzemních podlaží. Při určité výměře dalšího podlaží se sazba daně za každé nadzemní podlaží zvyšuje o 1,4 Kč.

Obecně můžeme říci, že velikost částky daně závisí jak na způsobu vymezení základu daně a na jeho povolené úpravě, tak i na velikosti a typu sazby daně a případně její úpravě. Všechny tyto prvky ovlivňují efektivní sazbu daně.

Sleva
na dani

Dalším důležitým prvkem konstrukce jsou **slevy na dani**. Tak jako odpochty snižovaly základ daně, tak slevy na dani snižují základní částku daně, tj. odečítají se od vypočtené daně.

Sleva na dani snižuje základní částku daně, tj. odečítá se od základní částky daně.

Také slevy na dani, obdobně jako odpochty od základu daně, lze členit podle různých kritérií, jak je vidět i z následujícího schématu:

¹ U daně z příjmů fyzických osob se ale v současné době zjednodušený zápis sazby nepoužívá.

Schéma 1.5 Typy slev na dani

Sleva na dani může být absolutní nebo relativní.

Absolutní sleva je stanovena pevnou částkou, například sleva na dani z příjmů činí 18 000 Kč na každého zaměstnance se zdravotním postižením. Pevná částka může být buď na jeden výpočet daně, anebo, jak je tomu v uvedeném příkladu, na jednotku stanovenou zákonem, v tomto případě se jedná o jednoho přepočteného zaměstnance.

Absolutní sleva

Relativní sleva snižuje základní částku daně o stanovený díl, zpravidla vyjádřený v procentech. Například u daně silniční se u vozidel používaných v kombinované přepravě používá sleva na dani ve výši 25 % až 90 % v závislosti na počtu jízd v této přepravě.

Relativní sleva

Stejně jako u odpočtů od základu daně i **standardní** slevy může daňový subjekt použít při splnění zákonných podmínek. Nejčastěji se jedná o pevné, zákonem stanovené částky, například za zdaňovací období 2024 je sleva na poplatníka u daně z příjmů fyzických osob stanovena na 30 840 Kč.

Standardní sleva

Nestandardní slevy jsou prokazatelně vynaložené výdaje, o které lze snížit základní částku daně, a to buď v plné výši, anebo do výše stanovených omezení, která mohou být relativní i absolutní. Jediná nestandardní sleva v našem daňovém systému – sleva za umístění dítěte u daně z příjmů fyzických osob – byla od roku 2024 zrušena.

Nestandardní sleva

Připomeňme si, že je třeba rozlišovat mezi odpočtem od základu daně a slevou na dani. Odpočet snižuje základ daně, sleva na dani potom výši základní částky daně. Ukažme si to opět na příkladu v následující tabulce. Pro ilustraci byla zvolena lineární jednotná sazba daně 20 %.

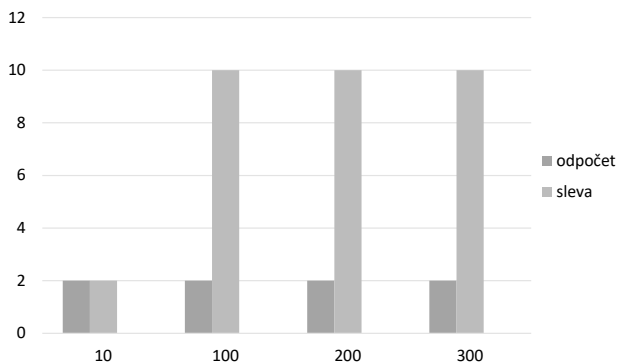
Tabulka 1.3 Rozdíl mezi odpočtem od základu daně a slevou na dani

základ daně	standardní odpočet	základ daně po snížení	daň	sleva na dani	daň po slevě	průměrná sazba
standardní odpočet						
3 750 Kč	10 000 Kč	0 Kč	0 Kč	0 Kč	0 Kč	0 %
37 500 Kč	10 000 Kč	27 500 Kč	5 500 Kč	0 Kč	5 500 Kč	14,67 %
375 000 Kč	10 000 Kč	365 000 Kč	73 000 Kč	0 Kč	73 000 Kč	19,47 %
sleva na dani						
3 750 Kč	0 Kč	3 750 Kč	750 Kč	10 000 Kč	0 Kč	0 %
37 500 Kč	0 Kč	37 500 Kč	7 500 Kč	10 000 Kč	0 Kč	0 %
375 000 Kč	0 Kč	375 000 Kč	75 000 Kč	10 000 Kč	65 000 Kč	17,33 %

Z tabulky je rovněž zřejmé, že nejen základ daně a upravený základ daně, ale i výše daně nemůže být záporné číslo, a to ani po slevě.¹

Rozdíl v působení odpočtu a slevy ve stejné výši lze ilustrovat prostřednictvím vývoje průměrné sazby, která je uvedena v posledním sloupci předešlé tabulky, a můžeme si ho ještě znázornit graficky. Vliv odpočtu na výši daně je znázorněn v prvním sloupci, vliv slevy ve sloupci druhém. První z grafů znázorňuje absolutní úsporu získanou díky odpočtu a slevě na dani.

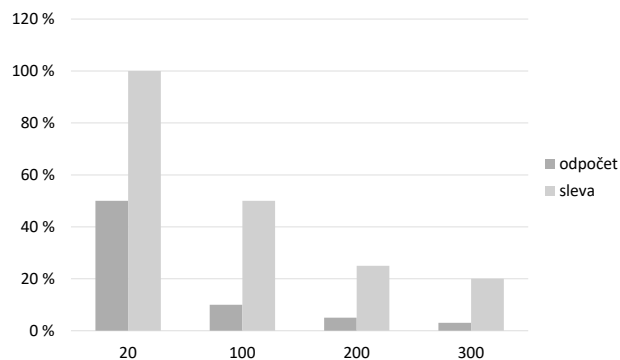
Graf 1.4 Absolutní úspora získaná odpočtem od základu daně a slevou na dani

Vidíme, že absolutní výše snížení daně v důsledku uplatnění odpočtu, resp. slevy na dani se nemění od velikosti základu daně, při kterém lze odpočet, resp. slevu uplatnit celou.

Na dalším grafu ukážeme vliv odpočtu a slevy na dani na průměrnou sazbu při různých velikostech základu. Graf sleduje vývoj průměrné daňové sazby.

Graf 1.5 Relativní snížení částky daně v důsledku uplatnění odpočtu nebo slevy na dani

¹ Existuje však i daňový odpočet, tedy nárok daňového subjektu vůči státu, jako je například nadměrný odpočet daně z přidané hodnoty anebo daňový bonus u daně z příjmů fyzických osob.